

AINI PEHKONEN JA MARJA VÄÄNÄNEN-FOMIN

Arvojen ja etiikan dilemma sosiaalityössä

Eettiset kysymykset ovat kansainvälisesti ja kansallisesti kasvavan kiinnostuksen kohteena eri tieteenaloilla. Tieteellisen ja ammatillisen toiminnan taustalla vaikuttavat arvot eivät ole neutraaleja, vaan tehtyjen valintojen eettinen perustelevuus on entistä vaativampaa globaalissa toimintaympäristössä. Tässä kirjassa lähestytään arvoja ja eettisiä kysymyksiä sosiaalityön kontekstissa. Mistä sosiaalityö saa voimansa ja oikeutuksensa? Punnitsemmeko arvoja ja niiden välisiä suhteita? Miten arvot tulevat näkyväksi sosiaalityön tutkimuksessa, ja mitä sosiaalityössä tutkitaan? Arvioimmeko omaa toimintaamme ja tekemiämme valintoja? Entä jos sosiaalityöntekijän ja asiakkaan arvot ovat ristiriidassa keskenään? Tai entä jos sosiaalityön arvot poikkeavat talouden arvoista?

Hyvinvointivaltion eetoksen toteuttaminen sosiaalityön toiminnassa on jännitteistä. Vaikka hyvinvointivaltio rakentuu kansalaisten vahvoille oikeuksille, ne eivät toteudu yhdenvertaisesti eivätkä täysimääräisesti vaan oikeusturva jää usein näennäiseksi. Sosiaalityöllä on erityinen eettinen velvollisuus hyvinvointityönä. Sen tehtävä on tunnistaa ja tuoda näkyväksi ajankohtaisia yhteiskunnallisia prosesseja, jotka uhkaavat yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen hyvinvointia. Jotta sosiaalityö voi toimia ongelmien ratkaisemiseksi, tarvitsemme edelleen osaavia, eettisesti herkkiä ja vahvoja sosiaalityön ammattilaisia. Sosiaalityö tarvitsee monipuolista tutkimustietoa hyvinvointityön toiminnan vahvistamiseksi ja kohdentamiseksi.

Eettistä harkintaa vaativia tilanteita kohdataan sosiaalityön eri konteksteissa. Ilman tukea ja yhteisöllistä keskustelua jäämme yksin ristiriitaisen ja pulmallisten tilanteiden kanssa. Jos meillä ei ole aikaa ajatella ja arvioida toimintaamme eikä keskustella yhteisöllisesti, kuormitum-

me eettisesti. Seurauksena voi olla kyynistymistä ja luovuttamista sosiaalityön ammatillisissa ja tutkimuksellisissa tavoitteissa. Sosiaalityön etiikasta voisi keskustella enemmänkin niin tieteellisillä kuin ammatillisilla foorumeilla. Eettisen kuormittumisen tunnistaminen ja ratkaisujen löytäminen ovat yhteisöllinen asia. Arvojen ja etiikan filosofinen perusta on olennainen keskustelun jäsentäjä ja lähtökohta sosiaalityölle niin tieteenalana kuin ammattina.

Kirjan rakenne

Tässä yhdeksännessä Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirjassa on kolmetoista artikkelia. Ne osallistuvat omalta osaltaan ajankohtaiseen tieteelliseen keskusteluun sosiaalityön arvoista ja etiikasta. Kaikki artikkelit hyödyntävät kansallista ja kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta. Julkaisuun valitut artikkelit ovat toimittajien näkemyksen mukaan merkittäviä ja monipuolisia keskustelunavauksia. Vastuu artikkelin sisällöstä on luonnollisesti kullakin kirjoittajalla itsellään. Toivomme, että teos viritää keskustelua niin akateemisilla kuin ammatillisilla foorumeilla. Kii-tämme kirjoittajia!

Kirja koostuu neljästä osasta. Ensimmäisen osan artikkeli jäsentää sosiaalityön tehtävää ja perustaa hyvinvointityönä. *Pauli Niemelä* analysoi artikkelissaan sosiaalityön arvojen ja etiikan filosofista perustaa hyvinvointietikan toteuttajana ja hyveitä sosiaalityön hyvinvointieettisinä periaatteina. Hyvinvointi on toiminnallisuuteen liittyvä käsite. Hyvää voidaan tarkastella jokapäiväisen elämisen, tekemisen sekä hyvinvoinnin resursien omistamisen kannalta. Hyvinvointieettisesti perusteltu sosiaalityön praktinen toiminta edellyttää vastuuntuntoista, paneutuvaa, tutkivaa ja asioita monipuolisesti selvittävää tapauskohtaista työskentelyotetta.

Osassa kaksi tarkastellaan sosiaalityön tehtävän toteuttamiseen liittyvää arvojen ja etiikan problematiikkaa. *Juha Hämäläinen* analysoi sosiaalityön perheintervention yhteiskunnallista oikeutusta. Vaikka perusteluja voidaan jäsentää ja esittää etiikan eri suuntausten näkökulmista, perheintervention oikeutus lastensuojelussa perustuu ensisijaisesti lapsen elämän ainutkertaisuuteen ja luovuttamattomaan ihmisarvoon. *Anna Metteri ja Kaisa-Elina Hotari* analysoivat sosiaalityön eettiseen kuormittumiseen liittyviä tekijöitä. Kirjoittajat tutkivat ammatillisen etiikan to-

teutumista verkostoituneessa nuorten palvelujen toimintaympäristössä. Vallankäytön rakenteet, palvelujärjestelmän markkinoistuminen ja talouden dominanssi kuormittavat asiakastyöntekijöitä. *Merja Sinkkonen, Tarja Kauppila ja Sanna Laulainen* analysoivat sosiaalityön eettistä johtamista. Sosiaalialan keskijohdolta eläytymismenetelmällä kerätyn aineiston analyysissa tutkijat tuovat esille, millaiset johtajan toimintatavat liittyvät eettisesti hyvään ja vastaavasti tuhoavaan johtamiseen.

Kirjan kolmannen osan teema on sosiaalityön ammatillisten käytäntöjen arvot ja etiikka. *Kyösti Raunion* artikkelin kysymyksenasettelu liittyy tieteellisen tiedon ja etiikan keskinäiseen suhteeseen ammatillisessa käytännössä. Hän kysyy keskustelunavauksessaan, millaisia haasteita sosiaalityön näyttöön perustuvassa käytännössä on eettisten periaatteiden toteuttamiselle. *Kati Turtiainen* tutkii riippuvuuden ja vallan problematiikkaa pakolaistyökontekstissa. Riippuvuuden perusta on ihmisten keskinäisissä tunnustussuhteissa. Parhaimmillaan keskinäinen kunnioittaminen vahvistaa positiivista riippuvuussuhdetta, joka tukee asiakkaan autonomiaa. *Merja Laitinen ja Sanna Väyrynen* analysoivat aineistolähtöisessä artikkelissaan, miten sensitiivinen etiikka jäsenyy lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Kirjoittajat yhdistävät eettisyyden oman asiantuntijuuden kunnioittamiseen ja kykyyn toimia kunnioittavasti monitulkintaisissa ja moniäänisissä asiakas- ja ammattilaisuhteissa.

Suvi Raitakarinen ja Kirsi Juhilan tutkimuksen kohteena on, kuinka aikuisuuden moraalinen järjestys määrittää ammatillista vuorovaikutuksellista toimintaa mielenterveyskuntoutuksessa. Moraalinen järjestys ilmenee kuntoutujaan kohdistuvina aikuisuuden odotuksina, joita vahvistetaan tai väljennetään kuntoutuksen prosessin eri vaiheissa. *Riitta Granfelt* kysyy artikkelissaan, voiko vankilassa kasvaa ihmisenä. Tutkijan analyysin kohteena ovat traumatisoituminen, syällisyys ja niistä vapautuminen. Kuulluksi tuleminen kokemus voi merkitä käännekohtaa vangin elämässä. Arvostavassa vuorovaikutuksessa vankia ei kohdata ainoastaan rangaistukseen tuomittuna ihmisenä.

Julkaisun neljännessä osassa tarkastellaan tutkimuksen arvoja ja etiikkaa. Johdantoartikkelissa *Pirkko-Liisa Rauhalta* ja *Elina Virokannas* jäsentävät, millaista tietoa ja ymmärrystä tarvitaan tutkimusetiikassa ja mitä tulisi huomioida sen opetuksessa. Moniäänisyys ja ristiriitaiset intressit koettelevat tutkitun tiedon laatua ja parhaimmillaan rohkaisevat eettisesti perusteltuun ja vahvaan tiedonmuodostukseen. *Sirpa Kuusisto-*

Niemen, Sari Rissasen ja Kaija Sarannon artikkelissa analyysin kohteena ovat sosiaalityön asiakasdokumentaatio tutkimuskäytössä ja siihen liittyvät eettiset valinnat. Asiakasdokumentit ovat sosiaalityön empiirisen tutkimuksen perustietovaranto, jota ei ole vielä täysin hyödynnetty. *Sirpa Kannasojan ja Anu-Riina Svenlinin* artikkelissa yhdistetään osallisuus ja suojele lapsi- ja nuorisotutkimuksessa. Osallisuuden ja suojelelun kanalta on merkityksellistä, mitä ja miten tutkitaan. Tutkimusprosessin eri vaiheiden läpinäkyvyys ja ymmärrettävyys tukevat osallisuuden ja suojelelun yhdistämistä. *Riitta-Liisa Kokon* artikkeli analysoi monitieteisen ja useisiin aineistoihin perustuvan arviointitutkimuksen vaativaa problematiikka. Tutkimuksen suunnittelu, tiedonkeruu ja raportointi edellyttävät toimijoiden yhteisen ymmärryksen löytymistä tutkimuksen arvoista ja eettisistä valinnoista.